

III. AZ ÉLŐBESZÉD GYAKOROLTATÁSA

1. A helyesejtés tanítása

- 1.1. a helyesejtési normákhoz igazodó beszédhallás és beszédmozgás fejlesztése
- 1.1.1. helyesejtési gyakorlatok végzése
- 1.1.1.1. a légzéstechnika gyakorlása szövegolvasás, szövegreprodukálás és félreproduktív szöveg mondása közben
- 1.1.1.2. az ajakartikuláció, a ritmus gyakorlása mondókák, versek mondásával
- 1.1.1.3. az időtartam, a hangsúly és a hanglejtés gyakorlása szövegalkotás közben
- 1.1.1.4. a beszédfolyamat-váltások (tempó, hangerő, hangmagasság) gyakorlása szöveg-olvasás, szövegreprodukálás és félreproduktív szövegek mondása közben
- 1.1.1.5. a beszédszünetek megtartásának gyakorlása vers- és prózarészletek olvasá-sa, valamint szövegalkotás, szövegreprodukálás és félreproduktív szöve-gek mondása közben
- 1.1.2. helyesejtési típushibák egyéni korrekciójának gyakorlása
- 1.2. a felolvasás gyakoroltatása
- 1.2.1. a felolvasásra szánt szövegek elemzése a „szövegépítkezés” szempontjából (tételmondat, a részletezés és a kifejtés, ellentétek, közbeékelődések, a párbeszéd funkciója stb.)
- 1.2.2. a felolvasás megtervezése a hallgatósággal való kapcsolattartás szempontjá-ból (vokális kód, tekintetváltás, mimika, gesztusok)
- 1.2.3. a beszédszünet, a hangerő-, a tempó- és a magassági váltások megtervezése és jelölése az elemzett szövegekben
- 1.3. a vers- és prózamondás gyakoroltatása
- 1.3.1. a vers- és prózamondás gyakorlása, tekintettel az írói üzenetközvetítés szempontjára
- 1.3.2. a vers- és prózamondás gyakorlása a helyesejtési normák megtartásával
- 1.3.2.1. a szünetek és a levegővételi helyek megtartása
- 1.3.2.2. a ritmus helyes érzékeltetése
- 1.3.2.3. a fő- és mellékhangsúlyok megtartása
- 1.3.2.4. a beszédfolyamatváltások helyes alkalmazása
- 1.3.3. a vers- és prózamondás értékelése az írói üzenet hiteles „tolmácsolása” szempontjából
- 1.4. tájékozódás a beszédhibákról és a javításukat végző szakmáról: a logopédus foglalkozásáról; valamint beszédjavító gyakorlatok végzése

2. Az élőbeszéd gyakoroltatása

- 2.1. a megszólalásra való fölkészülés gyakorlása
- 2.1.1. a mondanivaló megtervezése fejben vagy írott vázlattal
- 2.1.2. a hallgatósághoz és a helyzethez illő hangerő megválasztása
- 2.1.3. a kapcsolatteremtő és kapcsolattartó nyelvi és nem nyelvi elemek alkalma-zásának mérlegelése
- 2.2. a szóbeli szövegalkotás (az élőbeszéd) gyakorlása különböző műfajokban
- 2.2.1. a kapcsolatteremtés és a kapcsolattartás tanulása
- 2.2.1.1. az osztályba érkezett (meghívott) vendégek üdvözlésének gyakorlása
- 2.2.1.2.

- névnap, születésnap és egyéb alkalomra szóló köszöntők gyakorlása az osztály tanulói és ismerős felnőttek között
- 2.2.2. a szándéknyilvánítás tanulása: segítségkérés, tudakozódás veszélyhelyze-tekben
- 2.2.3. véleménynyilvánítás tanulása
- 2.2.3.1. a vélemény kifejtésének gyakorlása mindennapi helyzetek kapcsán
- 2.2.3.2. a vita gyakorlása (érvelés, indoklás, cáfolás)
- 2.2.4. tájékoztató-ábrázoló szövegek alkotásának gyakorlása
- 2.2.4.1. elbeszélés élmény és fantázia alapján, elbeszélés a tanult történelmi eseményekről
- 2.2.4.2. a leírás gyakorlása a szaktantárgyak tanulásának segítése érdekében
- 2.2.4.2.1. történelmi helyszínekről, épületekről, személyekről, folyamatokról
- 2.2.4.2.2. földrajzi térről, folyamatokról
- 2.2.4.2.3. növényekről, állatokról
- 2.2.4.2.4. műalkotásokról
- 2.2.4.2.5. tevékenységekről
- 2.2.4.2.6. matematikai algoritmusok leírása
- 2.2.4.2.7. irodalmi alkotások hőseinek jellemzése
- 2.2.4.2.8. oksági összefüggések kifejtése a történelem, a matematika, a földrajz és a biológia tanulása kapcsán
- 2.2.4.3. az interjúkészítés gyakorlása
- 2.2.4.4. a riportkészítés gyakorlása
- 2.2.4.5. kiselőadás gyakorlása az osztálytársak előtt
- 2.2.4.6. beszámolók gyakorlása (elvégzett munkák ismertetése)
- 2.2.4.7. a tervismertetés (előterjesztés) gyakorlása: tevékenységterv (pl. tanulás, kisértetek elvégzésére)
- 2.2.4.8. szakszövegek reprodukálása (törvények, meghatározások, összefüggések)
- 2.3. az élőbeszéddel azonos időben érvényesülő kommunikációs normákhoz való igazodás gyakorlása (a kapcsolattartás és a kapcsolatteremtés normái, a tekintettartás, a térközszabályozás, a hangerő megválasztása stb.)
- 2.4. a szociális szituációhoz és szerephez való igazodás gyakorlása (vezető-vezetett, gyermekszerep, serdülőszerep, tanulói szerep, női és férfi szerep stb.)
- 2.5. tájékozódás a beszélés hibáiról és a terápiájukat végző szakmákról (beszéd-képtelenség, afázia – neurolingvisztika; iatrogén és didaktogén ártalmak – pszichoterápia)

IV. MÁSOK MEGHALLGATÁSA, A HALLGATÓ-BEFOGADÓ SZEREP GYAKOROLTA-TÁSA

1. A beszédet kezdeményező személy információinak felfogása, a szövegértés gyakoroltatása

- 1.1. válaszolás köszöntésre, üdvözlésre
- 1.2. részvétel vitában – a szerepcsere, a tapintatos kiigazítás gyakorlása
- 1.3. a kérdés gyakorlása tájékoztató-ábrázoló szövegek hallgatásakor
- 1.4. a kiegészítés és a kiigazítás gyakorlása tájékoztató szövegek hallgatásakor

2. A beszédpercepció fejlesztése

- 2.1. elhangzó beszéd hangsúlyhelyeinek, hanghosszúságának, hanglejtésének, szünethelyeinek jelölése írott szövegen
- 2.2. elhangzó idegen nyelvű beszédből a magyar nyelv hangállományával azo-nos, illetve az attól eltérő fonémák kiválogatása
- 2.3. elhangzó szövegben szereplő lexémák analízise az ismerősség és a meg-értettség szempontjából
  - 2.3.1. ismeretlen szavak lejegyzése elhangzó szövegből
  - 2.3.2. ismeretlen szavak memorizálása rövid időre
  - 2.3.3. elhangzó szöveg kulcsszavainak lejegyzése, a jegyzetelés tanulása

3. A beszélő személy és az általa közvetítettek hitelességének elemzése

- 3.1. elhangzott beszédprodukciónak elemzése abból a szempontból, hogy a nem nyelvi kommunikációs eszközök és a szövegfonetikai eszközök révén köz-vetített üzenet milyen viszonyban volt magával a szöveginformációval
- 3.2. elhangzó beszédprodukciónak elemzése abból a szempontból, hogy a beszélőt milyen előzetes információk és előfeltevések befolyásolhatták a szöveg-alkotásban

NYELVÉSZET

I. A SZINKRON NYELVSZEMLÉLET KIALAKÍTÁSA JELELMÉLETI (SZEMIOTIKAI), JELENTÉSTANI (SZEMANTIKAI) ÉS NYELVTANI ISMERETEK, ILLETVE A NYELVÉ-SZET TERJESZTÉSÉVEL KAPCSOLATOS NÉHÁNY ISMERET TANÍTÁSÁVAL

1. Jelelméleti ismeretek tanítása

- 1.1. az ikon, az index és a szimbólum megkülönböztetése
- 1.2. a szaknyelvek jelrendszerének felismerése (matematika, földrajz, kémia, bi-ológia stb.)

2. Jelentéstani ismeretek tanítása: a jel, a jelentés és denotátum viszonya

- 2.1.1. az egyjelentésű szavak
- 2.1.2. az azonosalakúság
- 2.1.3. a szinonima
- 2.1.4. a többjelentés

3. Nyelvtani ismeretek tanítása, rendszerezése, a nyelvi szintek megkülönböztetése

- 3.1. a fonéma szintje: a hangtannal kapcsolatos ismeretek rendszerezése
- 3.2. a szó (lexéma) szintje: a szófajttannal kapcsolatos ismeretek rendszerezése
- 3.3. a morféma szintje
  - 3.3.1. a jelezés
  - 3.3.2. a ragozás
  - 3.3.3. a képzés

- 3.4. a szintagma szintje
- 3.4.1. a szószerkezettel kapcsolatos ismeretek rendszerezése, a grammatikai mű-veletek (átalakítás, helyettesítés) gyakorlása
- 3.4.2. a szóösszetételekkel kapcsolatos ismeretek rendszerezése

4. *A nyelv ápolásával, a nyelvészet terjesztésével kapcsolatos ismeretek tanítása*

II. NÉHÁNY NYELVTÖRTÉNETI (HANGTÖRTÉNETI), VALAMINT NYELVJÁRÁSI ISMERET ÉS ÖSSZEFÜGGÉS MEGTANÍTÁSA, A HANG- ÉS ALAKTANI ISMERE-TEK AKTUALIZÁLTATÁSÁVAL

1. *Anyanyelvünk főbb fejlődéstörténeti korszakainak a bemutatása*

- 1.1. a szókincs fejlődésének megismerése néhány hangtörténeti összefüggés be-mutatásával
- 1.1.1. az eredeti szókincs
- 1.1.2. jövevényszavak
- 1.2. régi szövegek olvasásához, megértéséhez néhány hang- és alaktani ismeret megtanulása

2. *A magyar nyelvjárástípusok néhány jellegzetességének megismertetése a nyelvjárástípusok össze-hasonlítása révén*

- 2.1. szókincstani összehasonlítás
- 2.2. hang- és alaktani összehasonlítás

IRODALOM

I. LÍRAI MŰVEK OLVASÁSA ÉS ELEMZÉSE A MAGYAR ÉS A VILÁGIRODALOMBÓL

1. *Bevezetés a lírai művek által közvetített világgép (természet-, társadalom-, emberszemlélet) meg-ismertetésébe*

TÉMAKÖRÖK, ALKOTÓK, MŰVEK

a) emberi kapcsolatok, magány, az ember kiszolgáltatottsága

Kormos István: *Eltűntek az égen*

Tóth Árpád: *Láng*

Petőfi Sándor: *A farkasok dala*

Pilinszky János: *KZ-oratórium* (részlet)

Weöres Sándor: *Fughetta*

Kockajáték

Károlyi Amy: *Fonat*

Kosztolányi Dezső: *Este, este*

Mostan színes tintákról álmodom

b) szülőföld, haza, identitás
Kisfaludy Sándor: *Szülőföldem szép határa*
Kiss Anna: *Pávalepke*

c) természet, táj, ember
Kosztolányi Dezső: *Nyárfa*
Juhász Gyula: *Tiszai csönd*

2. Irodalomelméleti ismeretek tanítása és gyakoroltatása a lírai művek elemzése során

- 2.1. a lírai művek verstani elemzése
- 2.1.1. a ritmus megállapítása időmértékes és ütemhangsúlyos verselésű művekben
- 2.1.2. a rímek jelölése
- 2.1.3. a szabadvers felismerése
- 2.1.4. a prózaköltemény felismerése
- 2.2. a lírai művek stilisztikai elemzése
- 2.2.1. költői képek (kettősképek) felismerése
- 2.2.1.1. a hasonlat
- 2.2.1.2. a megszemélyesítés
- 2.2.1.3. a metaforikus jelző
- 2.2.1.4. a metafora
- 2.2.2. a felismert kettősképek jelentésének megfejtése (szokatlan jelentés)

II. EPIKAI MŰVEK OLVASÁSA ÉS ELEMZÉSE A MAGYAR ÉS A VILÁGIRODALOMBÓL

1. *Bevezetés az epikus művek által közvetített világgép (természet-, társadalom-, emberszemlélet) megismertetésébe*

MŰFAJOK, ALKOTÓK, MŰVEK

- a) mesék, mítoszok
  - Puskin: *Mese a halászból és a kis halról*
Az ébenfa paripa
Aki kapzsi, pórnul jár
A halász és az ifrit
Szindbád második utazása
  - Bibliai történetek (*A világ teremtése; Bűnbeesés*)
Prométheusz
Horatius Cocles
- b) ifjúsági regények
  - Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*
- c) novellák, elbeszélések
  - Mikszáth Kálmán: *A néhai bárány*
  - Örkény István: *Meddig él egy fa?*
Az autóvezető
  - Sánta Ferenc: *Sokan voltunk*
  - Gyurkovics Tibor: *Üveggolyó*
  - Karinthy Frigyes: *Lógok a szeren*
- d) elbeszélő költemény
  - Petőfi Sándor: *János vitéz*

2. Irodalomelméleti ismeretek tanítása és gyakoroltatása epikai művek elemzése során

- 2.1. a fantáziaképek elemzése

- 2.1.1. a cselekmény szerkezetének felismerése: az előkészítés, a bonyodalom, a tetőpont, a megoldás felismerése
- 2.1.2. az epizód szerepének megismerése a regényekben
- 2.1.3. időviszonyok megállapítása az epikus műben: az elbeszélő idő, az elbeszélés ideje, az elbeszélő esemény időtartama
- 2.1.4. a szereplők jellemábrázolásának elemzése
- 2.1.5. az ábrázolt természeti és társadalmi következő elemzése
- 2.2. kettős képek (metaforák, megszemélyesítések, hasonlatok, metaforikus jelzők) felismerése epikus művekben
- 2.3. epikus művek elemzése az írói nézőpont szempontjából (azonosuló, tárgyi-lagos, satirikus, groteszk)

III. AZ IRODALOM HATÁRÁN ÁLLÓ MŰFAJOK OLVASATÁSA AZ ELEMZÉSRE KI-SZEMELT MŰALKOTÁSOK MÉLYEBB MEGÉRTÉSE VÉGETT

1. *Idézetek olvastatása esszékből, kritikákból, irodalomtörténeti munkákból*
2. *Részletek olvastatása önéletrajzi vallomásokból*
3. *Interjúk olvastatása (Lengyel Dénes, Sánta Ferenc, Kányádi Sándor)*
4. *Irodalmi paródiák olvastatása (Timár György: Szabó Lőrinc, Örkény István, Lázár Ervin)*
5. *Költők „játékos vetélkedésének” olvastatása (Weöres Sándor, Kormos István, Orbán Ottó, Zelk Zoltán)*

IV. AZ IRODALMI ÉLET FIGYELÉSE, MEGISMERÉSE

1. *Irodalmi évfordulók figyelemmel kísérése*
2. *Író-olvasó találkozó szerveztetése, azon való részvétel*
3. *Irodalmi művek rádió, televízió-, filmadaptálásának meghallgattatása, megtekintése a magyar és a világirodalomból az irodalmi informáltság bővítése érdekében*
4. *Jellegzetes rádiós és televíziós irodalmi műsortípusok alkalmankénti meghallgatása és megtekintése az irodalmi informáltság bővítése érdekében*
5. *Irodalmi országjárás: emléktáblák, emlékszobák, múzeumok felkerestetése*
6. *Az irodalmi sajtó (Kortárs, Élet és Irodalom, Nagyvilág, Kincskereső) alkalmankénti áttekintése (vö. évfordulók), olvastatása*
7. *A könyvpiacra megjelenő irodalom figyeltetése kiadói előrejelző kiadványok segítségével.*
8. *Az irodalmi élet ünnepeinek figyelemmel kísértetése (színházi világnap, a költészet napja, ünnepi könyvhét)*